

נתקבלו במערכת

נחליאל. יסודות החינוך למצוות התורה. הרב יצחק ברויאר (ברייער). מהדורה חדשה מבוארת. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ו. לו+507 עמ'. (02-6526231)

ד"ר יצחק ברויאר, נכדו של רבי שמשון רפאל הירש, היה ממנהיגי אגודת ישראל בין שתי מלחמות העולם, משפטן דגול, וראשה של הקבוצה בתוך האגודה שנקראה 'פועלי אגודת ישראל', שלימים פרשה והפכה לתנועה ולמפלגה שהתקיימו בזכות עצמן. אולם לפני הכל היה פילוסוף והוגה דעות ומחנך תורני, שחלק גדול מהגינותיו יש לו קיום עולם בלבו ובעיקר במוחו של כל יהודי ירא שמים שפועל-עם-אל בחיזוק הקשר בין התורה והעם והארץ. סיסמתו 'ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל', והכינוי שנוי המחלוקת 'עם התורה' שבו כינה את שומרי המצוות בתוך העם - להבדיל בינם לבין היהודים שפרקו עול תורה במזיד או בשוגג, היו עמודי התווך של התודעה החרדית והחרדית-לאומית של אז. ספרים רבים כתב יצחק ברויאר, אך ספרו העיקרי הוא ללא ספק הספר 'נחליאל', שמטרתו לקרב את מצוות התורה ללבו ולמוחו של הצעיר היהודי החושב, שרצונו ללכת בדרכי אבותיו על פי הגיונות העולם החדש בו הוא חי. בשנת תשי"א, חמש שנים אחרי פטירתו הפתאומית והוא בן ס"ב שנים בלבד, 'צא לאור לראשונה ספר זה, ועורר רושם רב. השנים שחלפו גרמו לכך שרושמו התעמעם, ולקראת שבעים שנה לפטירת המחבר באו צאצאי צאצאיו ועשו לספר 'מתיחת פנים' משמעותית, בעזרתם הפעילה של רבני ותלמידי ישיבת 'שיח יצחק' שבאפרת הקרויה על שמו, ובעיקר של ד"ר שובל שפט, שתקנו והוסיפו והבהירו והעירו כדי שהספר הזה יוכל למלא את מטרת מחברו גם בדורנו. עתה מי שרוצה ללמוד ממקור ראשון על מושגים ביהדות כאדם, עולם, היסטוריה, טוב ורע, צלם ודמות, קדושת הגוף, קדושת הרצון, קדושת הזמן, בריאה וטבע, קדושת הטבע, קדושת הארץ, קדושת העם, השפעת הרצון העליון על הארץ ויושביה, בית המקדש, גלות וגאולה ועוד ועוד, מן המושגים עצמם עד המצוות הקשורות אליהם ובחזרה, מחכים לו מאות עמודי הספר על פרקיו וסעיפיו כדי להוביל אותו בדרך המלך למחוז חפצו.

אוצר פרקי אבות. ביבליוגרפיה של פרושים למסכת אבות שנדפסו משנת רמ"ה עד שנת תשע"ה. עם הערות והארות מאת ד"ר יוסף שלמה (סטיבן) ווייס. לוס אנג'לס - ירושלים, תשע"ו. 13+535 עמ'. (Avotmaven@gmail.com)

זהו ספר אלבומי גדול ומהודר, ובו רשימה מפורטת של כל דפוסי הפירושים על מסכת אבות, שנעשתה בידי 'משוגע לדבר' - רופא גסטרו-אנתרולוג תורני מלוס אנג'לס שנדבק בחיידק הביבליופיליה (אהבת הספר), ובאופן אובססיבי (על פי הגדרתו!) התחבר לתחום הזה של פירושים על פרקי אבות. בעבודת נמלים של עשרות שנים, נוסף ללימודיו ולעבודתו המקצועית, הוא אסף, רכש, בדק, בחן, עיין, צילם, ולבסוף תיאר ב-1503 סעיפים, את כל המצוי בתחום הזה לפי סדר השנים, כאשר הסעיף הראשון הוא פירוש משנת אבות מאת

הרמב"ם שנדפס בוונציה בשנת רמ"ה (1485), והאחרון הוא 'תפארת אבות', ליקוטים על פרקי אבות מאת האדמו"ר מסוליצא רבי שמואל שמלקא רובין זצ"ל שנפטר לפני שנים ספורות, ניו יורק תשע"ה. כל רשומה מלווה בתיאור ביבליוגרפי מדויק, הערות מרחיבות (כולל, במקרים הרבים שזה רלוונטי, תיאור העותק הפרטי שבספריית המחבר), איזכור כל המקורות והקבצים שבהם נידון הספר הספציפי הזה, ועוד. לפני כן בתחילת הספר נמצא פירוט של כללי הרישום על פיהם חובר ספר ענק זה, ובסוף הכרך נמצאים רשימת הקיצורים, המקורות המצוטטים, תמונות של שערי דפוסים ישנים וכתבי יד מצוירים מדורות שונים, מפתחות מפורטים לשמות הספרים והמחברים, מקומות הדפוס וקטגוריות הספרים (אם כחלק מסידור או מכרך משנה או כספר נפרד וכו'), ונספחים - רשימת הספרים הרשומים בספר שנמצאים ברשותו של המחבר (508, נכון לסוף תשע"ה...), מפתחות לשמות המחברים והספרים המוזכרים בספר, רשימה מפורטת של 422 מאמרים על פרקי אבות לפי קריטריונים מוגדרים (מאמרים הקשורים כללית לפרקי אבות, מאמרים על פרשני פרקי אבות, מאמרים על פירושים שעדיין בכת"י ועוד), וכמובן הקדמה מפורטת בעברית ובאנגלית. כרך נוסף, ובו מאות רישומים על דפוסים ופירושים על פרקי אבות בשפות אחרות עם עוד תוספות, אמור להופיע בקרוב. אפשר לומר על המחבר היקר, בוגר המוסד הידוע 'מתיבתא תורה ודעת' שבברוקלין ורופא עסוק ומומחה, שבאופן החיובי ביותר עליו התכוון הרמב"ם כשכתב בהקדמתו למשנה 'אלמלא המשוגעים היה העולם שומם' - ראו נא מה הביאה לעולם האבת ספר עזה, אובססיבית, כזו, שכולה מופנית להשלמת ידע בפינה אחת של עולם הספר התורני שממשיך להיבנות ולהתרחב מול עינינו. יישר כוחו של המחבר, ויצליח ה' דרכו בכל מפעליו הברוכים.

לחזות בנעם. אורו של התלמוד הירושלמי. ישי ויצמן. מעלות, זהב הארץ, תשע"ז.
298 עמ'. (04-9979708)

התלמוד הירושלמי נלמד בדרך כלל כהשלמה ותוספת לסוגיות הבבלי המקבילות. הראשונים מפרשים אותו רק מעט, ולא באופן שיטתי, ומפרשיו האחרונים פונים איש לפי דרכו ו'מושכים' את הסוגיא על פי הבנתם, ולפעמים הפער בין ההבנות השונות עצום ורב. הקשיים בלימוד הירושלמי גדולים, פעמים רבות ניכר שחסר בסוגיותיו ה'פיניש' שזכה לו התלמוד הבבלי ע"י אחרוני האמוראים ודורות הסבוראים - הרבה סוגיות נראות כאילו הדין מסתיים בהן באמצעו, לקושיות לא תמיד יש תירוץ, ולא תמיד ברורה דרך המעבר מעניין אחד לאחר. כמה תלמידי חכמים בדורנו, מגוונים שונים של עולם התורה, החליטו לשנות כיוון, ולהכניס את לימוד הירושלמי למקום הראוי לו, לא כסרח עודף לבבלי, ביניהם נמצא גם הרב יהושע ויצמן רב הפעלים, ראש ישיבת מעלות ובנותיה. בנו הרב ישי, ר"מ בישיבת ההסדר בחולון, חיבר בעקבות החינוך התורני מבית אבא ספר ובו ביאורי סוגיות מתוך ח"י מסכתות של התלמוד הירושלמי, וגם מבוא מקיף לתולדות התלמוד הירושלמי ולביאור לשונותיו וכלליו ודרכי לימודו. בביאוריו הוא משווה כמובן בין הסוגיות המקבילות בבבלי ובירושלמי, ומדגיש את ההבדלים ביניהן - במקום הדרך של הרבה מפרשים לצמצם

את ההבדלים בין התלמודים אפילו אם בדוחק רב, ומנסה למצוא את בסיס המחלוקת. כך למשל בסוגיית ההסבה בפסח - לדעתו הבבלי סובר שההסבה היא הדרך להביע את החרות בזמן קיום מצוות ליל הסדר, כעין תוצאה של הרגשת החירות הנובעת מהמצוות השונות להם אנו מחויבים, כאשר לדעת הירושלמי ההסיבה עצמה היא הגורם להרגשת החירות, 'להודיע שיצאו מעבדות לחרות', דברים המתאימים לדעתו להבדל בין תורת א"י לתורת חו"ל: בא"י השפע האלוקי בא מלמעלה, מתוך הכלל לפרטים, בעוד שבבל השראת השכינה נובעת מקיום המצוות שלנו, מן הפרטים אל הכלל; הדברים מתאימים לדברי הזוהר הקדוש ש'הגאולה' זה תלמוד ירושלמי ו'התמורה' זה תלמוד בבלי, וע"פ הסברו של מרן הראי"ה באחת מאגרותיו, עיי"ש באורך. מפתח מפורט מסיים ספר חשוב זה.

התפילין בראי הרמב"ם ומפרשי חז"ל. עתניאל מנצור. גן יבנה, תשע"ו. שנה עמ'.
(0524-700429)

הרב מנצור מציג בהרחבה את מנהגי תימן בתפילין, ועל הדרך מסביר ומבאר את יסודות הפסיקה בנושא רחב זה מהתלמוד ועד לגדולי דורנו. כצפוי העמוד המרכזי שממנו יוצא הכל ואליו הוא שב הוא הרמב"ם ופסקיו, ומן האחרונים הר"י קאפח, שמפסקיו וביאוריו בעל פה ובכתב ניזון המחבר בשפע. הרב מנצור פותח בפרשיות התפילין ובהלכותיהן, מעמיק בדרגות החיוב של המצוה ובטעמה, החיוב לקטן והמנהג השונה בין בני תימן שגם ילדיהם מניחים תפילין לבין האשכנזים והספרדים שאין מניחים עד סמוך לבר המצוה, דיני ההנחה והסחת הדעת וצבע התפילין, ההנחה הראויה כל היום וסדר החליצה, התפירות, הבדיקות, ועוד. הוא מאריך מאוד במנהגים השונים שרווחו בישראל במהלך הדורות בעניין הנחת תפילין דר"ת נוסף או עם התפילין הרגילות (רש"י-רמב"ם), ומסכם שחוץ מיחידי סגולה לא היה מקובל בתימן להניח תפילין דר"ת כלל. הספר מסתיים בצילומים ואיורים הקשורים לפרקי הספר, רשימת מקורות וקיצורים ועוד. ספר חשוב ומקיף. עצה טובה: עדיף היה שספר ברמה זו יעבור עימוד מקצועי לפני הדפסתו.

תחומין. תורה חברה מדינה. קובץ הלכתי. לז. אלון שבות, צומת, תשע"ז. 507 עמ'.
(02-9931442)

השנתון ההלכתי המרכזי בכלל, ושל הציבור התורני-לאומי בפרט, יוצא לאור כדרכו באביב של כל שנה ושנה. כחמישים מאמרים בו בענייני שבת ומועד, רפואה, אישות ומשפחה, חברה, משפט, משק וכלכלה, מצוות וקיומן ומקדש וגאולה, ומדור מיוחד לענייני גירות, שהפך בימינו לנושא הלכתי עצמאי. במדור זה מוכיח הרב הראל דביר משיבת 'תורת החיים' ביד בנימין שאין ממש בדעה שניתן להקל בגיור של גויים שהם צאצאי יהודים, ובתגובתו מודה גם הרב חיים אמסלם, הח"כ לשעבר שהתפרסם בספרו הגדול 'זרע ישראל', שלמעשה רק הגישה למתגייר מזרע ישראל צריכה להיות חיובית יותר, אך אין להקל בגירותו בשום פרט הלכתי כקבלת מצוות וכד'. הרב אהרן בק, ר"מ בישיבת ההסדר בראשון לציון, מנסה

לברר במאמר האחרון בקובץ על הכיוון הנכון של תפילת העמידה - לירושלים או לארון הקודש. זוהי שאלה מאוד אקטואלית, בעיקר במקומות תפילה שלא נבנו מתחילתן כבית כנסת קבוע, ומסקנתו היא שמעיקר הדין אין מעמד למקום הימצאו של ארון הקודש ביחס לכיוון התפילה - שצריך להיות לירושלים, אבל למעשה אם מדובר בסטייה קלה בלבד יש לכוון לכיוון הארון, ואפילו כאשר מדובר על סטייה גדולה יותר יתכן שהארון מסמל את בית המקדש ולכן יש לכוון אליו. האחים זיבוטפסקי, בני תורה ומומחים בזואולוגיה, בוחנים את ההכוונה ההלכתית-מוסרית שלא לשחוט בהמה לעיני חברתה, ומראים שלמעשה אין בה צורך - מחקרים ברורים מוכיחים שבעל החיים אינו קולט כלל מה אירע לחברו, ובכל אופן הוא אינו סובל משום טראומה בעקבות שחיטת חברו לעיניו, בוודאי לא כזו שיש לה משמעות כשרותית, שלא כמו שכתבו כמה פוסקים; כך שאפשר להתייחס להנחיה זו כחומרא בעלמא. עוד עשרות מאמרים נפלאים בכרך זה. חמרא לכותבים ולעורכים, וטיבותא למכון צומת, שגרם למהפכה תורנית-הלכתית-טכנולוגית-ספרותית בעם ישראל בשלושים וכמה שנות קיומו. ברכות מיוחדות לחוזה והמייסד והעומד בראש מוסדות מכון צומת והעורך הראשי של תחומין מאז היווסדו הרב ישראל רוזן שליט"א, ובעיקר ברכת רפואה שלמה בקרוב. ברכות לסגנו החדש הרב מנחם פרל, עד לא מזמן רב צבאי בכיר ורב פעלים, שנכנס בימים אלו לתפקידו. יזכו שניהם להמשיך במלאכת הקודש המורכבת של מכון צומת, ולהעלותו לגבהים רמים עוד יותר.

אתחלתא היא. חלק שלישי. יחסם של גדולי ספרד ואשכנז לתחיה הלאומית ולהקמת המדינה. ליקט וערך: יצחק דדון. ירושלים, תשע"ו. תקסז עמ'. (0506-738944)

הכרך השלישי המלא והגדוש הזה הוא האחרון בסדרה הנפלאה 'אתחלתא היא', שמציגה באופן משכנע, מפי סופרים וספרים, את דעתם האמיתית של מאות מגדולי ישראל בדורות האחרונים על ההתיישבות בארץ וחשיבותה, על נס הקמת המדינה, על חשיבות שיתוף הפעולה בין חלקי העם השונים לצורך בניין העם והארץ ועוד ועוד, כל אחד לפי סגנונו וזמנו ומקומו. זה לא אומר שכל המנויים והנידונים והמצוטטים בסדרה זו הם אומרי הלל שלם בברכה ביום העצמאות לילו ויומו (שאלה שהיא גם הלכתית 'אוביקטיבית' נוסף לצדדיה האמוניים-השקפתיים), אבל מוכח בעליל שכל אחד מהם גילה את דעתו בכתב ובעל פה בהזדמנויות שונות שיחסו לראשית צמיחת הגאולה בדורות האחרונים בארץ הקודש חיובי בהחלט, כאשר הדברים מנוגדים בדרך כלל למתואר בעניינו בספרות החרדית ולידוע עליו במרחב הציבורי-החרדי לגווניו. כך מתברר למשל שלקנאי הגדול מהר"ל דיסקין זצ"ל היו קשרים מסועפים וחיוביים עם דמויות מ'חובבי ציון', שהמשגיח הנודע רבי יחזקאל לוונשטיין זצ"ל אמר בהזדמנויות שונות דברי הערכה וכבוד וחיבה למדינה המתחדשת ולהתיישבות בארץ, שהרב עובדיה והרב אליהו זצ"ל השתמשו בהזדמנויות שונות בהגדרה 'אתחלתא דגאולה' כאשר דיברו על המצב בימינו בארצנו, ועוד ועוד. הרבה חידושים בספר, וגם הרבה עדכונים של דברים ידועים, כך שהאוחז בידו את שלושת הכרכים מצליח לקבל תמונת-אמת על דעתם של מאות גדולי ישראל מכל קהילות ישראל, מפורסמים יותר וידועים פחות, על

היחס התורני האמיתי לארץ הקודש ולמדינת ישראל, בדברים מבוססים ומתועדים. הספר מסתיים בשתי עדויות שאי אפשר להכחישן: עדות שהגאון הרב גוסטמן יצא לצפות במצעד הצבאי ביום העצמאות והדגיש את חשיבות הגבורה הישראלית ואת שם ה' הנקרא עליה, ותמונה של הבבא סאלי זצ"ל נואם בכינוס המונים ביום העצמאות לצילם של דגלי ישראל מתנופפים... אני לא חושב שספר זה ודומיו יגרמו ליהודים בעלי השקפה חרדית לשנות את דעתם, אולם הם בוודאי יגרמו לכך שעובדות אמת יחליפו הרבה 'עובדות' שקר, והיה זה שכרו של הרב דדון החרוץ.

איש כי יפליא. הרב הנזיר. מסכת חייו של נזיר אלוקים הרב דוד כהן. הילה וולברשטיין ושמחה רז. ירושלים, ספרית בית אל ומכון נזר דוד ומוסדות אריאל, תשע"ז. 312 עמ'. (02-6427117)

לא היה בעם ישראל איש כרבי דוד כהן 'הרב הנזיר' כבר דורות רבים. למרות שמעולם לא נדר נדר נזירות הוא נהג הנהגות פרישות וחסידות 'נזיריות' יוצאות מהכלל, ודמותו המרשימה עשתה רושם גדול סביבותיו ובעיקר על תלמידיו, ורבים היו. ספר זה מתאר בצבעים טבעיים את בית גידולו במשפחת רבנים מסועפת, את ימי החיפוש בתורה ובחכמה, את הקשר העמוק לרבו הראי"ה קוק ולבנו הרצ"ה, את הקמת ביתו המופלא ואת אורחות חייו, את תורתו ואת ציפיותו המופלגת לישועה, את משנת הנבואה שלו, את יחסו לשבת ומועד ולגלות ולגאולה, דברים ידועים - ודברים שנועדו רק עתה מפשפש בכתביו וביומניו ובגנזכים שונים, ומשיחות עם מאות מקורבים ובני משפחה. בנו יחידו יקירו הרב שאר ישוב כהן זצ"ל שנפטר לאחרונה הוא כמובן דמות בולטת בספר, ויחסיו המיוחדים עם אביו ועם הראי"ה המתוארים בספר באופן מפורט נוגעים ללב. דמותו של 'הרב הנזיר' מוצגת בצבעים טבעיים, על רקע ההיסטוריה היהודית בארץ ובגולה במשך למעלה ממאה שנים, והתוצאה מרגשת.

ספר החילוקים בין בני תימן לבין בני הצפון. אסופת מנהגי "זרם הבלדי" לגוניו. זהר עמר. נוה צוף, תשע"ז. 118 עמ'. (amarzoh@gmail.com)

פרופ' זהר עמר כתב כבר ספרים ומאמרים רבים, אך נראה שספרו זה חביב עליו ביותר. תקכו סעיפים מנה פרופ' עמר שבהם מתייחד לדעתו מנהגי תימן המקורי (בלדי) ממנהגי תימן ה'רגילים', ה'צפוניים', או ה'שאמים'. מצד אחד הוא מדגיש בהקדמתו שאינו פוסק הלכה ושאינו כוונתו להכריע בעד או נגד שום מנהג, אלא להציג את המנהג התימני הבלדי כפי שהוא מכיר אותו אישית ובחלקו מפי ספרים וסופרים, אך מצד שני 'חומת האוביקטיביות' הזו נסדקת כאשר המחבר מזכיר את הרדיפות שנודף הרב יוסף קאפח זצ"ל הקשורות לדעתו עם הנהגותיו ופעליו הבלדיים-דרדעיים, וכאשר קבלת מנהגים אחרים ע"י כמה מקהילות תימן מוגדרת אצלו כ'הליכה יְדֵרִית' (מלשון עדר כבשים) לא מוצדקת ולא מוגדרת... הוא מציין בצדק שמפתיע לראות עד כמה חלק מהמנהגים הבלדיים העתיקים זהים למנהגי

הגר"א, שהשתדל בדרך כלל לחשוף ולהנהיג מחדש את מנהגי אשכנז המקוריים, וכאשר מתקרבים למקור הדרכים כנראה מצטלבות. רוב ככל המנהגים בספר עוסקים בענייני או"ח, ומעט בענייני אבלות, נישואין, מילה, טהרת המשפחה, שמות ה' ועוד. למרות קריאתו לשימור המנהגים המקוריים - משבח המחבר את מנייני ה'דב"ש' החדשים, בהם דרדעים, בלדים ושאימים מתפללים בבית כנסת אחד ומגיעים להסכמה בדבר הנוסח ושאר מנהגי התפילה במנוחה ובשמחה, גם בעניינים שבהם אבותיהם יצאו למלחמת קודש זה כנגד זה...

הדר התורה. מאמרים על ספר במדבר. איתן שנדורפי. ירושלים, תשע"ז. 480 עמ'.
(02-6510001)

חמישים מאמרים העוסקים בענייני ספר במדבר נמצאים בספר חדש זה מסדרת ספריו של המחבר, המלמד תנ"ך ואמונה ב'מרכז הרב', במכללה ירושלים ובמקומות נוספים. בשיטה חינוכית-למדנית פותח כל מאמר בבירור הקשיים בפשט הפרשה, בהצגת דעות חז"ל וגדולי המפרשים בנושא, ובבירורים הלכתיים ואמוניים ומוסריים העולים מהם. כך לגבי השאלה מדוע נכתבה פרשת ציצית באמצע ספר במדבר דווקא, אחרי חטא המרגלים ואחרי פרשת המקושט, מציג המחבר את השיטות השונות בעניין, ומסכם שטיקרו הכוונה היה חיזוק חשיבותן הרוחנית של המצוות המעשיות. בפתח הספר עוסק המחבר בעובדה הבולטת שהספר מתעלם מכל שנות הנדודים במדבר, ומוזכרים בו רק השנה וחצי הראשונות והשנה האחרונה. אמנם הרב שנדורפי תמה על הרב"ע שקובע שאין בו דברים אלא מהשנה הראשונה ומשנת הארבעים לצאת בני ישראל ממצרים, והרי מדובר על כשנה וחצי, ומציע לשם הדיוק להגיה בדברי הרב"ע ולהוסיף 'ובשנה השניה'; לענ"ד אין צורך לתקן את הגירסה, ואין לדקדק עד כדי כך בדברי הרב"ע, כמו שגם חז"ל קבעו של"ח שנה היו ישראל כמנודים, ולא דקדקו לכתוב ל"ז וחצי...

שו"ת מהרי"א, הנקרא גם כן תשובות יהודה יעלה. מאת רבי יהודה אסאד. מהדורה חדשה ומתוקנת עם מבוא, הערות, הפניות, מראה מקומות, נספחים ומפתחות. חלק יורה דעה. עורכים: ש"ש גולדשמידט, בועז מרדכי ויואל קטן. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשע"ז. 29+תשס"ז עמ'. (08-9276664)

הגאון הגדול רבנו יהודה אסאד זצ"ל נולד בעיר אסוד (Aszod) שבהונגריה בשנת תקנ"ד. הוא למד בישיבתו של מהר"ם בנעט, גדול רבני מורביה (צ'כיה), ובהמשך שימש כדיין בעיר סרדהל (סערדאהל; כיום - דונאיסקה סטרדה, דרום סלובקיה). העיר שכנה במחוז פרשבורג (היום ברטיסלבה), והתקיימה בה קהילה גדולה וחשובה במשך מאות שנים, עד השואה הארורה בה נרצחו כל יהודיה שהיו כמחצית מתושבי העיר. משנת תרי"ד שימש ר"י אסאד כרבה של סרדהל במשך כשתים עשרה שנה, עד לפטירתו בשנת תרכ"ו, לפני קנ"א שנים. הוא הקים בה ישיבה גדולה והפך את העיר לתל תלפיות, עד שסרדהל נחשבה מהקהילות החשובות בהונגריה. רבנו הוערך מאוד ע"י רבני דורו: בן דורו המבוגר ממנו, רבנו

החת"ס, כתב עליו שהוא 'למדן מופלג ואיש צדיק תמים, ונפלאתי מאוד על עוצם בקיאותו וחריפותו', בעל 'שואל ומשיב' רבי יוסף שאול הלוי נתנזון כינה אותו 'הגאון הגדול צדיק יסוד עולם', ר"ח הלבפשטם מצאנו קרא לו 'מופת הדור', וגאון גליציה ר"ש קלוגר כתב אחרי פטירתו שהוא 'האיר פני תבל באור תורתו, ועל ישראל זרח אור שמשו'. בין השאר היה רבי יהודה אסאד מגדולי המשיבים בדורו, והשיב אלפי תשובות גדושות חריפות ובקיאיות יוצאות-מהכלל לשואלים מקרוב ומרחוק. הוא שמר העתק של חלק מתשובותיו, ומן ההעתקים הכין לדפוס בנו וממלא מקומו, רבי אהרן שמואל אסאד (תק"ץ-תרס"ה), ששימש כרב העיר במשך ל"ט שנים, את שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה', הכולל 884 סימנים. החלק הראשון נדפס בלמברג תרל"ג והוא כלל את חלק או"ח ואת חלק יו"ד, והחלק השני נדפס בפרשבורג תר"מ והוא כלל את התשובות בענייני אה"ע וחו"מ. רבנו חיבר ספרים רבים אחרים, ביניהם נדפסו ע"י צאצאיו בשנת תרצ"א הספרים 'דברי מהרי"א' - חידושי תורה ואגדה, ו'חידושי מהרי"א' על מסכת כתובות. גם כמה מתלמידיו הדפיסו ספרים ובהם מחידושי, אולם רוב כתביו אבד. כל שלושת חלקי שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה', או"ח, יו"ד, ואה"ע-חו"מ, הוהדרו והוכנו להדפסה ע"י חוקרי מכון שלמה אומן, ועתה יצא לאור כרך 'יורה דעה', הגדול ביותר בין חלקי הספר, ובו כמעט 400 תשובות, חלקן ארוכות מאוד. אחריו יצא לאור חלק אה"ע-חו"מ, ולחלק או"ח ה'רזה' יותר יצורפו בעזי"ת מבוא מקיף וכן מפתח מפורט לכל חלקי הספר. שו"ת מהרי"א מוזכר ומצוטט אינסוף פעמים בספרי חכמי דורו וק"ו בספרי רבני הדורות שאחריו, והמהדירים השתדלו למצוא, ולציין בהערות השוליים, כל חידוש או ציטוט בשמו שהובא בספרי הפוסקים, וכל הכרעה והערה למדנית בדבריו שעשתה רושם לדורות, נוסף למראי המקום למקורות אליהם ציין המחבר שנרשמו בתוך הספר בסוגריים מרובעים. הספר כולל גם הערות רבות בסוגריים מאת המחבר ומאת בנו המביא לדפוס. במהלך ההדרת הספר תוקנו אלפי טעויות דפוס, ואם לא היה מדובר בתיקון קטן ומובן-מאליו הוא צויין כמקובל - סוגריים מרובעים להוספה ועגולים למחיקה. כמו כן המחבר היה מקצר הרבה בלשונו, ולתועלת הלומדים הוסיפו לעיתים המהדירים בסוגריים מרובעים אותיות ותיבות-קישור שהיו חסרות להבנת המשפט. ניכר שאת מקורותיו זכר וציטט בעל פה, וזה גרם לו לפעמים לטעות בציון הדף או הסימן בכמה מספרים למעלה או למטה, וכל זה תוקן בגוף הספר בסוגריים. לעיתים נשאר בספר מספר הדף או הסימן ריק - כנראה שמהרי"א התכוון לפתוח מאוחר יותר את הספר ולהשלים את המקור המדויק, אך לא הספיק והתשובה נשלחה כך. במקרים אלו המהדירים סיימו את מלאכתו, וציינו בתוך סוגריים מרובעים את המראה-מקום הנכון. צילומי כמה תשובות מכת"י רבנו הגיעו לידי המהדירים, ועל פיהם תיקנו את הנוסח במקום הדרוש, וכמו כן חילקו את הפסקאות הגדולות שבספר לקטעים קטנים יותר, הוסיפו פיסוק מדויק, תיקנו את הכתיב לכתיב מלא המקובל היום (כמובן מבלי לשנות את לשונו של המחבר), פתחו את רוב ראשי התיבות חוץ מאשר את המובנים מאליהם, חילקו לסעיפים סימנים העוסקים בכמה נושאים, והוסיפו כותרת תמציתית בסוגריים מרובעים בראש כל סימן, הכל כדי להביא את עבודת ההדרה לרמה הגבוהה ביותר. מהר"י אסאד זכה לדור ישרים מבורך וכמה מניניו הם ת"ח מובהקים; מכון שלמה אומן יצר קשר איתם, וכמה מהם

מסרו לחוקרי המכון צילומי תשובות בכת"י, מראי מקומות נוספים, וכן מקורות ביוגרפיים שיבאו לידי ביטוי במבוא המקיף שיצורף לכרך או"ח. בסוף חודש סיון התקיים בירושלים טקס השקה לספר, ובו דיבר הרב הראשי לירושלים הר"א שטרן על תשובה מקילה באופן מפתיע של ר"י אסאד, שבה הוא אינו מקבל התייחסות ליהודי מחלל שבת בימינו כעובד ע"ז שפסול לעדות וכו', נושא שעסקו בו חלק ניכר מגדולי הדורות, ועליו הרב יהונתן אמת, אחד מבכירי החוקרים במכון, כתב נספח שלם שהודפס בסוף הספר. הרב ד"ר י"מ לוינגר, תלמיד חכם ומומחה עולמי בכשרות, דיבר בכנס על פולמוס היתר אכילת תרנגולי ההודו ותרנגולים 'משונים' אחרים שיסודותיו בכמה תשובות בספר יהודה יעלה, ועוד (ערב ההשקה כולו צולם, וניתן לצפות בו בקישור <http://www.yeshiva.org.il/Article/3113>, כמו כן באתר של מכון שלמה אומן נמצא צילום של הספר והקדמתו, שניתן לצפות בהם בקישור <http://www.machonso.org/publications/item.asp?id=1356>). שנזכה להתחיל ספרים רבים ולסיימם כראוי.

על האחרונים. ספר עזר לתולדות האחרונים וחיבוריהם ההלכתיים. מאת יצחק שילת. ירושלים, הוצאת שילת, תשע"ז. 280 עמ'. (02-5351378)

לפני שנים רבות הוציא הרב שילת שליט"א, ממייסדי וראשי ישיבת 'ברכת משה' במעלה אדומים ותלמיד חכם ומחבר פורה, את הספר 'על הראשונים', ובו תיאור ביוגרפי וביבליוגרפי קצר של כל אחד ממאות גדולי ישראל מתקופת הראשונים שהותירו את חותם בספרות התורנית. השנה זכה ספר זה למהדורה חדשה ומתוקנת, ונוסף לו אחיו הצעיר - 'על האחרונים'. מוזכרים בו 421 מגדולי האחרונים (שהרי אין לדבר סוף) מגירוש ספרד ואילך, כאשר סעיף אחר סעיף מתוארים הם וספריהם בתכלית הקיצור, ובדיוק כמעט מושלם, כולל רישום הדפוס הראשון וההוצאה המעודכנת ביותר של כל אחד מספריהם החשובים. הספר מחולק לתשעה פרקים: גדולי התורה בארצות המזרח, ארצות אשכנז, ואיטליה וארצות הבלקן, בתחילת תקופת האחרונים (ר"נ-ת') ובאמצעה (ת'-ת"ר), גדולי ארצות המזרח ואשכנז בסוף תקופת האחרונים (ת"ר-ת"ש), ובפרק התשיעי גדולי התקופה שלאחר השואה. כמוכן שההכרעה את מי להזכיר ואת מי לא קשה ומסובכת ואף עדינה ומורכבת, אך הרב שילת מציין שהוא מנה את רוב חכמי ההלכה והלמדנות שחיבוריהם השפיעו על לימוד התורה בדורם ולדורות, ושהוא מבקש מחילה מעצמותיהם הקדושות של אלו שהיו ראויים להיזכר בספר ולא זכו לכך. בין חכמי הדור האחרון לא הזכיר הרב שילת את החיים עמנו לאורך ימים, ובסוף רשימת חכמי השנים האחרונות (ס' שפט ואילך) הוא הזכיר את הרב פיינשטיין, הרב ראובן כץ ור' חיים שמואלביץ, את ר"ש רוזנבסקי, הרב אונטרמן והרב סולוביצ'יק, את הסטייפלר, הרב גוסטמן והרב הוטנר, הרב כשר, הרב ניסים והאדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג, האדמו"ר מחב"ד, ר' שלמה זלמן אורבך והרב שך, הרב ישראל, הרב גורן ור' יהודה גרשוני, הרב אבא שאול, הרב משאש ורח"ד הלוי, ר"י קאפח, ר"ח גריינמן והרב וולדנברג, ר' אברהם שפירא, הרב אליהו והרב ליכטנשטיין, וסוגרים את הרשימה הרב אלישיב, הרב ווזנר והרב עובדיה, זכר כולם לברכה. בספר כזה מצויים רבבות פרטים, לא

כולם מובנים מאליהם וידועים לכל. לכן אין תימה שכמה אי דיוקים קטנים הספקתי לתפוס: באות ב - הרא"ם מזרחי הקפיד לקרוא לעצמו אליה בלא ו'; באות מב - אצל ר' אברהם אזולאי לא נזכר פרט ביוגרפי חשוב לכל קורא - שהוא היה סבו של החיד"א; באות מה על המהרש"ל - לא הוזכר שרוב ההגהות שכתב ב'חכמת שלמה' הוטמעו בדפוס התלמוד; ובסי' קפ על ר"ש חלמא נכתב כפי הדעה המקובלת שהוא נפטר בסלוניקי כאשר היה בדרכו לארץ בזמן שהתעכב בעיר כדי להדפיס שם את המהדורה בתרא של מרכבת המשנה על הרמב"ם, אך אני הקטן הוכחתי באופן שאין עליו תשובה במבוא לספרו 'שולחן תמיד' שהוצאנו לאור מכתב ידו שהוא הגיע לארץ והתיישב בטבריה, ובעקבות סכסוך עם המתיישבים החסידיים ובראשם רמ"מ מוויטפסק הוא גורש מהארץ ע"י הטורקים, ובדרכו חזרה לאירופה התעכב בסלוניקי להדפיס את ספרו ושם נפטר. אולם כל אלו פכים קטנים, ומגיעה כל ההערכה למורי וידידי הרב יצחק שילת שליט"א שלתועלת הרבים הוא הקדיש זמן כה רב להוציא לאור ספרים שימושיים וחשובים ומדויקים אלו, 'על הראשונים' ו'על האחרונים'.

ילקוט ברכות בחשבון. והוא קובץ דברי חז"ל בענייני חכמת החשבון. שמעון בולג. ירושלים, תשע"ז. שני כרכים. (breychot@gmail.com)

ישנם ספרים שהם הרבה יותר מאשר ספר - הם יצירה, הם מפעל חיים. כזהו הספר הענק הזה, למעלה מאלפיים עמודים, בו כינס הרב פרופ' שמעון בולג שליט"א, ששימש במשך שנים רבות כמרצה ומחנך בביה"ס הגבוה לטכנולוגיה ('מכון לב') בירושלים, אדם המייצג את התואר 'איש תורה ומדע' במובן הנקי והשלם ביותר שלו, את עבודת חייו - כינוס הסוגיות החשבוניות מכל ספרות חז"ל, המשנה והתלמודים ומדרשי האגדה וההלכה וספרות הגאונים ודברי הראשונים והאחרונים, עם הערות וביאורים וצינונים והפניות, דבר שלם ומושלם מכל צד. הדייקנות המוחלטת של המחבר באה לידי ביטוי כבר בהערה הראשונה של הספר, הערת כוכבית למסגרת ובה 'שלמי תודה' לחלק מן המסייעים לספר - ההערה מכילה שש שורות צפופות ובהן מקורות מדויקים לחשיבות ולחובת הכרת הטוב, ממדרש תנחומא פרשת תולדות ועד 'פסקי תשובה' או"ח סי' קנו. ההסכמות לספר, ממגוון רחב של תלמידי חכמים מפורסמים, נכתבו בין השנים תשס"ה ועד תשע"ה, כי בכל שלב שבו חשב המחבר 'לשים נקודה' ולעבור להדפסת הספר הוא פנה לתלמידי חכמים ממקורביו וקיבל מהם מכתבי הסכמה ושבח מופלגים, אך אח"כ שוב 'פחו עליו יצרו' והוא המשיך והוסיף ותיקן והשלים וביאר, וכך פעם אחר פעם ושנה אחרי שנה עד שהיצירה הגדולה הזו יצאה סו"ס לאור בשנה זו. בספר י"ט שערים, הכוללים למעשה את כל מה שנאמר בנושא הקשור לחשבונות ע"י חז"ל, וע"י הראשונים וגדולי האחרונים בפרשנותם ובהרחבתם את דברי חז"ל, ולמעשה מדובר על ביאור רחב-היקף של עשרות סוגיות בש"ס, ידועות יותר ופחות. רק כדי להבין את היסודיות של ספר זה - התוכן המפורט מפרנס ל"ו עמודים, ההקדמה עוד שלושים עמודים, פרקי המבוא עוד כ-140 עמודים, ומבוא השערים - תיאור מפורט של המחברים והחיבורים הנזכרים בספר - עוד כ-130 עמודים. רק אחרי זה מגיע תורם של יותר מ-1500 עמ' שבהם לוקטו נושאים הלכתיים-חשבוניים ובווארו עד תכליתם על פי מפרשיהם ובהתאמה לחוכמת

המתמטיקה. בח"י שערס פרוסים נושאים מתמטיים מתחומי ההלכה והאגדה והמחשבה, והשער האחרון מבאר את קונטרס 'ברכות בחשבון' שחיבר ר"ש חלמא לפני כשלוש מאות שנה וצירפו לספרו 'מרכבת המשנה' על הרמב"ם, ובו ביאור עמוק של ח"י סוגיות חשבוניות שבתלמוד. כל שער כולל הוספות והרחבות והשלמות ומעבר מהנושא הראשי לתת-נושאים, כולל העתקת מקורות נדירים-יחסית מספרים לא מצויים, בדפוס ובכת"י. נקודת המוצא של הספר היא מבט תורני-למדני על הסוגיות החשבוניות, ולא ביאור חשבוני של דברי חז"ל - ויש הבדל גדול בין שני כיווני המבט האלו. ההערות והביאורים בשם 'ברכת יעקב', לזכר אבי המחבר - דמות מופת של 'בעל בית' תורני מ'חסידי אשכנז', מציגות את הבקיאיות המדהימה של המחבר ידידי רבי שמעון בולג בכל הספרות התורנית לסוגיה, פרשנות התנ"ך וספרי מוסר וחסידות וקבלה, לא יאומן כי יוספר, כאחד הגדולים אשר בארץ. קצר המצע מלהדגים אף נקודה אחת מהאוצר הבלום שבספר זה, אפשר רק לומר שכל מי שנוגע בתחום ההלכתי-חשבוני, בין אם מהצד הלמדני ובין אם מההיבט ההלכתי וגם מן הכיוון המדעי-היסטורי, חייב שיהיה תחת ידיו מעיין בלתי נדלה זה. מיותר לומר, בעקבות מה שכבר הזכרנו, שבסוף הספר מצפים לקורא כמה וכמה נספחים מרתקים וחשובים וכמובן מפתחות מפורטים ביותר. אין צל של ספק - לא בא מעולם כבושם הזה בתחום הזה. ברכה מכל הלב לידידי, החבר הוותיק במערכת 'המעין', רבי שמעון בולג, על היצירה החשובה והשימושית שהניח לפני לומדי התורה בעמל ובחוכמה ובתבונה, יד ושם לדורות.

דולה ומשקה. לקט שיחות בענייני פסח. הרב יעקב הורוביץ זצ"ל. נערך ונכתב ע"י תומר חיים בכר. אופקים, תשע"ז. 34+תקפט עמ'. (052-7610658)

גסי היקר הרב יעקב הורוביץ זצ"ל למד בזמנו אצל הרמ"צ נריה זצ"ל בשיבת כפר הרא"ה, והיה מהתלמידים המייסדים של 'שיבת הנגב' בנתיבות בראשות מורו ורבו הרב יששכר מאיר זצ"ל. לאחר ששימש במשך כמה שנים כר"מ בכיר בשיבת הנגב נקרא לבוא ולקומם מחדש את הישיבה הגבוהה באופקים, שהייתה אז בשפל. יחד עם אחותי הרבנית שתח' עבר לאופקים, ובמרצם וחוכמתם ופיקחותם וחריצותם, ועם אהבת ישראל ואהבת התורה שבערה בהם, הצליחו להקים קריה חרדית גדולה ואיכותית ברוכה במוסדות לכל הגילים, שבמרכזה הישיבה הגבוהה והכולל שבראשם עמד גסי הרב, והסמינר לבנות שאחותי עדיין אחת ממחנכותיו הבכירות. ארבעים שנה דלה הרב הורוביץ מתורת רבותיו והשקה בה את תלמידיו בלימוד העיוני בגמרא, וגם בדרכי מחשבה ואמונה. הבולט בין רבותיו בתחום לימוד האמונה, תחום שנמצא יחסית בשוליים בעולם הישיבות הליטאי, היה הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל, אליו התקרב הרב הורוביץ במשך השנים, ומפיו ומפי כתביו, ומכתבי המהר"ל אליהם היה הרב הוטנר קשור במיוחד (בעקבות לימודו בימי צעירותו עם מרן הרא"ה זצ"ל), נשא הרב הורוביץ במשך שנים באוזני תלמידיו מערכות-שיעורים שעסקו בכל רחבי תורת המחשבה היהודית, עם דגש על מועדי ישראל. גסי היקר נפטר במיטב שנותיו לפני כשבע וחצי שנים, במרחשון תש"ע. כמה מתלמידיו המובהקים החליטו עוד בחייו לעשות מהתורה שבעל פה שלו תורה שבכתב, ומטיטות וסיכומים של הרב, ומסרטי הקלטה של שיעורים, ומסיכומים של תלמידים,

הם הוציאו לאור במשך השנים את הסדרה 'דולה ומשקה', ובה לעת עתה שישה כרכים - על אלול ור"ה, עשי"ת ויוה"כ, סוכות, חנוכה, שבועות, והתורה וקניינה, ועתה הגיע תורו של השביעי - על חג הפסח. ראשי העוסקים במלאכה היו שארי-בשרו של הרב זצ"ל תלמידיו הרב יוסף חיים הברמן והרב איתמר גוטל, כיום באלעד, וכמובן העורך המוכשר הרב תומר בכר, שעשה עבודה נפלאה בחיבור כל המקורות האלו למאמרים שלמים ו'זורמים' העומדים בפני עצמם - וגם מחוברים למאמרים בספרים האחרים בסדרה. כך ניתן ללמוד בספר זה על מהלך הגאולה של כלל ישראל בכל הדורות, על הקישור בין שם הוי"ה ויציאת מצרים, על פריקת עול מול השתעבדות, על האמונה במהלך שיעבוד מצרים, על השגחה פרטית ועל אמונה ובטחון, על חיוב סיפור יציאת מצרים ועל השמחה המיוחדת של ליל פסח, על כפייה ועל רצון ועל חינוך ועל ארבעת הבנים, על הגדר המיוחד של שביעי של פסח ועל משמעות סיום החג, ועוד ועוד. המערכות הללו, פרי שיעורים ושיחות שניתנו במשך ארבעים שנה בישיבת הנגב נתיות ובעיקר באופקים, כוללות הנחות וראיות וקושיות ותרוצים, בשילוב מיוחד במינו של היגיון למדני ורגש אמוני ולהט חינוכי, שיחדרו בעז"ה ללב הקוראים כפי ששיחותיו של הרב יעקב הורוביץ זצ"ל הטביעו את חותמן על תלמידיו-שומעיו בחייו.

דרך תבונות השלם. כולל בו דרכי התלמוד ויסודות הפלפול בדרך קצרה. רבנו משה חיים לוצאטו. עם הקדמות, ביאור קצר, תרשימים ותרגילים מאת הרב יוחנן לדרמן. ירושלים, מכון רמח"ל, תשע"ז. 32+סא עמ'. (www.rbmhbl.com)

כפי שכותב המהדיר בהקדמתו, אכן 'מלאכת ההיגיון' - במובן שבו השתמשו בביטוי זה הקדמונים - מונחת בזמננו בקרן זווית. ה'היגיון' הזה אמור לעזור לנו להבדיל בין פרט לכלל, בין סוגים ורמות של קושיות, בין אופנים שונים של מחלוקות ועוד, כאשר הטרימינולוגיה של הטקסט אמורה לרמוז בקביעות על המשמעים השונים הטמונים בכל משפט. תורה זו שכמעט שנשתכחה ביקש הרמח"ל ללמד את צעירי בית ישראל, כדי לחזק אצלם את לימוד פשט התלמוד לאמיתה של תורה. אלא שלעיתים כדי לרדת לסוף דעתו של הרמח"ל צריך פירוש לפירושו, ומשימה זו לקח על עצמו הרב יוחנן לדרמן מבית שמש. אחרי שדקדק שנים רבות בספר 'דרך תבונות' וגם תרגם את הספר לצרפתית ולאנגלית, פנה להוציא מהדורה חדשה ומתוקנת בלשון הקודש, ובה מבואות ותרשימים והסברים ונספחים וגם תרגילים למתלמד החדש בדרך זו, הרוצה להפיק מהספר עצה ותבונה וישרות ופשטות ואמיתות בלימודו.

ברכת חיים. ספר הזכרון לזכרו של הרב חיים יצחק הלוי זצוק"ל, רב העיר הרצליה. עריכה: הרב שלום והרב בצלאל יצחק הלוי. ירושלים, ברכת חיים, תשע"ו. שצח עמ'. (ת"ד 5954 ירושלים).

הרב חיים למשפחת יצחק-הלוי נפטר לפני י"ב שנים בשם טוב כרבה הראשי של הרצליה, אהוב ואוהב. פ"ה שנים קודם, בשנת תר"פ, נולד בתימן כבן זקונים לרבה הראשי רבי

יחיא יצחק הלוי, למד אצל אביו ואצל גדולי צנעא האחרים, סייע במרץ רב לעליית 'מרבד הקסמים', ואחרי שעלה לארץ למד עוד שנים רבות בישיבת 'מרכז הרב', עד שמונה לרב שכונה בהרצליה ואח"כ נבחר לרב הראשי של העיר, עד פטירתו בשנת תשס"ה. במלאת עשור לפטירתו החליטו שניים מאחייניו להוציא לאור ספר זכרון ובו דברים שלו ועליו ועל אביו ועל אחיו רבי שלום, וכן דברי תורה בהלכה ואגדה מרבנים רבים מוקיריו ומעריכיו, ועוד עשרה מאמרים מאת ת"ח מבני המשפחה. האחרון שבהם, מאת רבי שלום ישראל יצחק הלוי, ראש כולל בירושלים, עוסק בהיתר השימוש בשבת במערכת מים שיש בה מתקן סינון, האם לא עוברים על איסור 'מסנן', שהוא תולדה של בורר, בשבת, בכל פתיחת ברז? למסקנה הוא אוסר את השתיה מהמים האלו למי שבדרך כלל אינו שותה מים לא מסוננים. יישר כוחם של העורכים, יקרא דשכבי ויקרא דחיי.

אשר חנו. שיעורים ומאמרים, בין אדם לחבירו, תפלה וברכה, ועניינים. אלחנן אשר הכהן אדלר. נוא יארק, קרן שארף שע"י ישיבת רבנו יצחק אלחנן, תשע"ו. רלח עמ'.
(EA.139.501@gmail.com)

הרב אדלר הוא מגידוליה המשובחים של ישיבת רבי יצחק אלחנן (הישיבה שבצמד 'ישיבה אוניברסיטה'), ועתה מוותיקי ר"מיה. הוא כבר פרסם וערך מאמרים וספרים, וספר זה מלקט תריסר עניינים הלכתיים שיש מה לדון בהם, כגון מצות תוכחה, הגדרת איסור נטירה, גדרי עצה שאינה הוגנת (למשל: אם לא נגרם נזק לחבר האם עבר על איסור, האם יש גם חיוב לתת עצה הוגנת, ועוד), פרטים וכללים בענייני תפילה, גדרי איסור ניוחש וכישוף והסתמכות על סימנים וכד', ובענייני תפילין וגיטין ועדות וכו', תורה מפוארת. באותה שנה הוציא לאור את החיבור 'עת לחננה' - ביאורים בתפילת מוסף של שבת, ועוד יוד נטויה.

נועם אלימלך השלם. מאת רבי אלימלך מליזנסק. מהודרה חדשה ומפוארת עם מראי מקומות, ציונים, השוואות ומפתחות וליקוטים. אשדוד, הדרת חן, תשע"ז. שני כרכים. (08-8676157)

הספר המפורסם 'נועם אלימלך' נדפס בפעם הראשונה בשנת תקמ"ח, ומאז פעמים רבות. הגיע זמנן לצאת לאור באופן מכובד וראוי על פי כבודו, כמקובל היום - בדפוס נאה ומשובח עם הערות והפניות ומראי מקומות לכל רעיון או מדרש המוזכרים בספר, ובעיקר פתיחת ראשי תיבות - שחלק מהם אינם נמצאים בתפיסת כל אדם. כמו כן קוטעו המאמרים הארוכים שבספר, וקיימות הפניות בכל נושא למקומות הדומים והקשורים זה לזה שבספר הגדול הזה. אין ספק שהמהדורה הזו ידידותית למשתמש הרבה יותר מכל מהדורה אחרת. כך למשל מסביר הרבי ר' אלימלך זצ"ל את התיבה 'למוצאיהם' שבפרשת מסעי בכך שיש הרבה סוגי עולמות בעולם, עולם של דין ועולם של רחמים ועולם משותף בדין ורחמים ועוד, והמעבר בין העולמות האלו הוא המסעות, והמוצאות הם תיקוני הצדיקים לפגמים במסעות הנ"ל. רעיון נחמד, שבהערות מובאים לו כמה וכמה מקבילות רמוזות במדרשים ומפורשות